

„Entosz hümon”

Isten országának forradalma és Isten népének keresztje

1955-ben született Budapesten. Irodalomtörténész, teológus, szerkesztő. Az MTA Modern Filológiai Bizottság tagja, a Magyar Luther Szövetség világi elnöke, a Hermeneutikai Kutatóközpont igazgatója, a PPKE BTK Angol Intézetének professzora. Legutóbbi írását 2002. 12. számunkban közzöltük.

Jézus Krisztus Urunk földi szolgálata idején Isten országáról — más fordításban: királyságáról, uralmáról — tanított, és aztán megszületett az egyház. Szent Ágoston Isten városáról írt, Luther inkább Isten népéről szeretett beszélni. Világosan látnunk kell a fogalmak közötti különbséget. Először az „Isten országának” újszövetségi fogalmát, mint az emberi életbe felülről betörő forradalmat járjuk körül, különösen is Luther értelmezésében, majd Luther dinamikus egyházfogalmát idézzük fel, ami számára Isten népének küzdelmét, a kereszt hordozását jelentette.

1. Isten országa, uralma, királysága

Az eredeti görög kifejezés így hangzik: *baszilea*, ami azt jelenti: „uralom”, „királyság”. Már az Ószövetségben gyakran találkozunk ezzel a képpel, hogy Isten „király”, királyként uralkodik, vagy fog uralkodni. „Az Úr a mennyben állította fel trónját, királyi hatalmával mindenben uralkodik” — olvassuk a 103. zsoltár 19. versében.

Az ószövetségi apokaliptikában, Dániel könyvében olvashatunk egy nagy szoborról, ami Nabukonodozor babilóniai király álmában jelent meg. A feje színaranyból, a melle és a karjai ezüsből, a hasa és az oldala rézből, a lábszárai vasból, a lábai pedig vasból és rézből voltak. Az álom szerint kéz érintése nélkül egy nagy kő zuhant le, és darabokra zúzta a szobrot. Az egész olyan lett, mint a „nyári szérún a polyva”. Dániel, az élő Isten prófétája elmagyarázza a királynak, hogy a különféle fém testrészek különböző földi királyságokat jelképeznek. Nabukonodozor az aranyfej, de utána már csak alacsonyabb rendű birodalmak következnek. Az egymás után következő földi birodalmak mind megsemmisülnek: „Ezeknek a királyoknak az idejében támaszt a menny Istene egy királyságot, amely nem semmisül meg soha, és a királyi uralom más népre nem száll át. Összetöri mindezeket a királyságokat és véget vet nekik, maga pedig fennáll mindörökké” (Dán 2,44). Dániel könyve arra tanít, hogy az emberi országok, a földi birodalmak csak átmenetiek és múlandóak, Isten országa viszont állandó és örökkévaló. Isten a történelemnek is ura. „Ő szabja meg a különböző időket és alkalmakat. Királyokat taszít el, és királyokat támaszt” (Dán 2,21).

Jézus tanításának lényege Isten országának meghirdetése volt. Már Keresztelő János is azt prédikálta: „Térjete meg, mert elközelített a mennyek országa” (Mt 3,2). A kíváncsi, provokatív fari-

Nabukonodozor álma

zeusok megkérdezték Jézust: „mikor jön el az Isten országa”. Erre Jézus így válaszolt: „Az Isten országa nem úgy jön el, hogy az ember jelekből következethetne rá. Azt sem mondhatják: Íme, itt vagy íme, ott van. — Mert az Isten országa közöttetek van!” (Lk 17,20–21). Az időpontokban és térben, az „akkor” és „akkor”, az „itt” és „ott”-ban gondolkodó farizeusoknak Jézus meghökkenítő módon arra mutat rá, hogy Isten uralma és országa más minőség, olyasmi, ami felülről betör az emberek életébe, ami felforgatja, kizökkenti őket eddigi gondolkodásmódjukból. Isten országa: forradalom.

Entosz hümon

„Isten országa közöttetek van.” Régebbi fordítások az *entosz hümon* így adják vissza: „ti bennetek van”. A mai katolikus és protestáns fordítók szerintem helyesen járnak el, amikor a „köztetek van” megoldást választották. Ezt én így fordítanám, magyaráznám: „Hát nem veszitek észre, hogy én vagyok közöttetek, én vagyok az Isten országa, én vagyok Isten uralmának követe. Én vagyok, aki meghasonlást támasztok Atyák és fiak, testvérek, népek és nemzetek, birodalmak között. Én vagyok az a kéz érintése nélkül leesett kő, aki ledönti a szobrot, polyvává zúzza azt, majd »nagy hegygé lesz és elfoglalja az egész földet«.”

Jézus Krisztussal a bűn nélküli isteni valóság, „Isten uralma” tört be az ember egyéni életébe, az egyes népek és az egyes birodalmak történetébe, sőt, a történelem menetébe. Jézus az a kő, aki kéz érintése nélkül leesik; az a kő, akit az építők megvetettek: „aki erre a kőre esik, összezúzza magát, akire pedig ez a kő ráesik, azt szétmorzsolja” (Mt 21,44).

Ez az a Jézus, aki földi életében állandóan arról tanít, hogy milyen az Isten országa. A Hegyi beszéd boldogmondásaiban Jézus egy-egy pillanatra villantja fel az Isten országát: „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa.” „Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa” (Mt 5,3,10). A boldogmondásokban Jézus pillanatképeket villant fel, égen átcikázó villámként világítja be nekünk az Isten országát. Cselekedeteivel is tanított Jézus az Isten országáról: „Engedjétek hozzám jönni a gyerekeket, mert ilyeneké az Isten országa.”

Jézus példázatai Isten országából

Ugyanakkor Jézus a példázataiban konkrétan is megjeleníti, hogy mi az Isten országa. Nem arról beszél, hogy Isten országa ilyen vagy olyan minőség, hanem arról, hogy Isten országa: történés. Isten országa nem „itt” vagy „ott” van, hanem az Isten országa történik. Isten országa esemény, forradalom, ige — ami úgy történik, mint a mag és a növekedés. Isten országa, uralma Isten cselekvése, az életet támogató ige hirdetése és új élet fogantatása. Isten országa növekedés, organikus folyamat.

Isten országa „olyan”, mint amikor a magvető jó búzamatot vet a szántóföldbe (de az ellenség konkolyt vet a búza közé); mint a mustármag (ami ugyan kisebb minden veteménynél, de fává lesz és fészket raknak rajta az ég madarai); mint a kovász

(amit belekever az asszony a lisztbe és tésztává lesz); mint a szántóföldbe elrejtett kincs (amit, ha megtalál az ember, mindenét eladja érte); mint a kereskedő, aki nagy értékű gyöngyöt talál (és mindenét eladja, hogy megvegye azt); mint a tengerbe vetett háló (amely mindenféle halat összefog).

A szántóföldbe rejtett kincs

Nézzük csak meg közelebbről az egyiket: a szántóföldbe rejtett kincs példázatát. „Hasonló a mennyek országa a szántóföldben elrejtett kincshez, amelyet, miután az ember megtalált, elrejt, örömeiben elmegy, eladja mindenét, amiye van, és megveszi a szántóföldet” (Mt 13,44). Paul Ricoeur szerint három mozzanatot figyelhetünk itt meg: Az első a *találkozás* mozzanata. Váratlanul rábukkan a Kincstre az ember. A második a *megfordulás* mozzanata: „eladja mindenét, amiye van”. A harmadik az *elkötelezés* mozzanata: „megveszi a földet”. Ilyen egyszerű az Isten országa: Találkozunk a nagy kincessel, az Evangéliummal; megfordulunk: megváltozik az életünk, a gondolkodásunk (*meta-noia*): amit jónak ítéltem — rossz lesz, amit rossznak láttam — jó lesz. Harmadik lépésben elkötelezetteké válunk.

Erről szól a tékozló fiú példázata is. Elindul egy úton — a saját útján —, de megfordul a gondolkodásmódja. A lelkiismeretén keresztül Isten országa betör az életébe: „magába szállt és azt mondta: az én apámnak hány bérese bővelkedik a kenyérben” (Lk 15,17). Isten országa tehát egyrészt Jézus Krisztus személyében mindig közöttünk van, vagyis jelenvaló; ugyanakkor eljövendő is, kibontakozása, mindenki számára való megnyilvánulása csak a jövőben fog bekövetkezni. Ezért imádkozzuk, hogy „*Jöjjön el a te országod!*”

Isten országa és a Sátán királysága

Luther a Miatyánk magyarázatában azt fejtegeti, hogy ez az ige: „*Jöjjön el a te országod*” — mint minden ige a Bibliában — egyszerre megaláz és felemel, ledönt és felmagasztal, megriaszt és vigasztal, rombol és épít, megsebez és bekötöz. Azért megalázó és riasztó, mert ha ezt kérjük: „*Jöjjön el!*”, akkor el kell ismerünk, hogy Isten országa még nem jött el. Ha így van, két szempontból is lehet okunk a kétségbeesésre. Egyrészt Istent fosztottuk meg attól, ami megilleti őt, az ő királyságát. Másrészt magunk miatt eshetünk kétségbe, hiszen még szerencsétlen, nyomorult rabok vagyunk, egy idegen világban, aminek Sátán a fejedelme, s így bármely pillanatban méltán elkárhozhatnánk. Ha azonban ez a gondolat már eléggé gyötör bennünket, amikor a törvény halált mond ki ránk, akkor a nyomorúságunkban kiálthatunk, őszintén imádkozhatunk a mi drága Urunkhoz, hogy szabadítson meg minket a fogságból, a Sátán királyságából (Jn 16,11). Mindannyian e világ fejedelmének vagyunk alattvalói, amíg Isten országa nem jön el. De ez a királyság csak egy hatalmas méretű harc árán köszönthet be. Isten országa állandó harcban áll a Sátán fejedelemségével. Akik nem látják e harcot, akik jól érzik magukat e világban, azok nem érthetik Pál apostolt,

hogy itt, e földön „nincs maradandó városunk” (Zsid 13,14). Isten országa és igazsága azonban alapvetően más minőség, mint a földi ország. Ennek az országnak az állampolgárságáért hatalmas árat fizetett a mi kiváltónk. Élete árán vásárolt meg bennünket, és most már az övéi vagyunk. Ezért nekünk semmit sem kell tennünk, nem kell nyugtalanul ide-oda szaladgálnunk, vagy zarándokolnunk, jót cselekednünk, mondja Luther. Az ilyen nyugtalan lelkeknek szól Jézus kijelentése: Isten országa bennetek, közöttetek van. A megtért szívekben kell annak kivi-rágoznia.

Isten országa
és a polisz

Természetesen a földi ország jólétén is munkálkodnunk kell. Sokan vannak, akik Isten országának polgáraiként a város, a polisz jólétén is fáradoznak. Hogyan viszonyuljon egymáshoz a földi ország és Isten országa, a polisz és Isten városa, a *civitas terrena* és a *civitas dei*, a vezetők hatalma és Isten uralma? Jézus amikor azt tanította, hogy „*Jöjjön el a te országod!*”, akkor azért is imádkozott, hogy Isten uralma népünk felelős irányítói és vezetői szívében is jöjjön el. Nem a világot kell Isten országává átala-kítanunk, hanem a világban élő emberek szívét kell kiszabadíta-ni a rabtartó fogságából, és segítenünk kell, hogy Isten országá-nak polgárainak legyenek.

Politika és vallás

Bár a poliszért is felelősek vagyunk, hinni csak Isten országá-ban szabad. Az Evangélium hirdetőjének a politikusok felé az a feladata, hogy a politikusok lelkiismeretét ébren tartsa, hogy em-lékeztessen, a hatalmat csak ideig-óráig kölcsön kapták, hogy sá-fárkodjanak vele; hogy tudatosítsa: az Evangéliumot nem szabad manipulálni, ugyancsak életveszélyes e hitnek, ha Istent vagy a keresztény hitet emberi célok érdekében — bármilyen nemesek is legyenek azok — fel akarjuk használni. Ugyanakkor a kereszté-nyeknek — mivel e világ polgárai is — kötelességük, hogy dol-gozzanak a város, a polisz jólétén, s hogy emberként, polgárként politizáljanak. De a politikát és a vallást, az ember országát — és Isten országát ne mossuk egybe, mert akkor kölcsönösen gyengítik egymást. A politika maradjon politika, a vallás — val-lás, a nemzet — nemzet, az Isten — Isten.

2. Az egyháznak mint Isten népének küzdelme Luthernél

Luther a *Nagykátéban* írja a következőket: „Hiszem, hogy él a föl-dön egy szent nép és gyülekezet: csupa szent, egy fő, Krisztus alatt, a Szentlélek hívta egybe, egy a hite, a szándéka, a gondolko-dása, sokféle adománya van, de egységes a szeretetben, nincs ben-ne szakadás és elkülönülés. Én is egyik része és tagja vagyok, min-den javainak élvezője és részestársa. A Szentlélek vitt oda, és il-lesztett testébe úgy, hogy meghallgattam és hallgatom Isten ígését, mert így kezdünk bejutni. Azelőtt ugyanis egészen az ördögé vol-tunk, sem Istenről, sem Krisztusról nem tudtunk semmit.”

Az egyház jegyei
Luthernél

A *Zsinatokról és az egyházzól* című, 1539-ben írt munkájának harmadik részében Luther hét pontban sorolja fel az egyház jegyeit, a *notae ecclesiae*-t. Szerinte az egyház nemcsak *ecclesia*, hanem *sancta, catholica, christiana*, s a „Kirche” szó helyett a „keresztyén szent nép” elnevezés sokkal szerencsésebb lenne. Egyházzól van szó akkor is, amikor az Ószövetség az „Isten népe” kifejezést használja. Honnan ismerhető tehát fel az egyház? A hét jegyet — írja Luther — akár „hét szentségnek” is nevezhetné, de mivel e kifejezésnek számára rossz íze van, ezért inkább a „keresztyéni megszenteltetés hét fő részének”, vagy „hét ereklyének” nevezi. A hét jegy közül az elsőt és az utolsót részletezen is felidézük.

Isten igéje

Ezek a következők: 1. Isten igéje: „Ott egyház van, ahol megvan az Isten igéje. Az Isten igéje a fő dolog, ez a főszentség, melytől a keresztyéni név a szent nevet kapta. Mert Isten igéje szent, megszentel mindent, amihez ér, sőt az ige magának Istennek a szentsége, az Istennek ereje, amely üdvözít (Róm 1,16). Az élőszóval hirdetett ígéről beszélünk... akik hisznek benne és cselekszik is azt... Ahol tehát látod és hallod, hogy az ilyen ígét hirdetik, ott ne legyen kétséged, ott bizonyára kell, hogy legyen igazi *Ecclesia sancta catholica*... bárha nagyon kevesen is vannak. Ahol az (Isten igéje) van, ott keresztyéni szent népnek is kell lennie. Mert Istennek igéje nem lehet Istennek népe nélkül. Viszont Istennek népe sem lehet Isten igéje nélkül. Isten igéje az, ami csodát művel, mindent rendbe hoz, mindent fenntart, mindent véghezvisz, minden ördögöt kiűz... mi tudjuk, hogy az ige az első és főszentség, hogy ez szüli, tartja, táplálja, erősíti az egyházat, ahogy Szent Ágoston is mondja: *Ecclesia verbo Dei generatur, alitur, nutritur, roboratur*. (Az egyházat Isten igéje szüli, tartja, táplálja, erősíti).” Az Isten igéje teremti az egyházat, és nem fordítva.

A további jegyek: 2. A keresztség; 3. Az oltáriszentség (Az úrvacsora); 4. A kulcsok hatalma; 5. Az egyházi szolgák elhívása; 6. Az imádság.

A keresztség jege

Végezetül a hetedik jegy a keresztség. „Külsőleg is megismerhető a keresztyéni szent nép az üdvösséges szent kereszten, azon, hogy el kell szenvednie minden szerencsétlenséget és üldözést, minden megpróbáltatást és bajt (ahogy a Miatyánk mondja) az ördög, a világ és a test részéről, hogy el kell túrnie belső szomorúságot, félelmet, rettegést, külső szegénységet, megvettetést, betegséget, gyengeséget, hogy hasonlóvá legyen urához, a Krisztushoz. És mindezen szenvedések indító okának egyedül annak kell lenni, hogy erősen ragaszkodik Krisztushoz és Istennek igéjéhez: s így a Krisztusért szenved.”

Luther számára az egyház alapvetően „kereszt formájú”. Egyéni életünk és az egyház élete is e földön harc és küzdelem. A keresztségünkben mondunk először ellene az Ördögnek. Mi

van keresztségünk és a halálunk között? A „kereszt formájú” élet, a keresztyén ember és az egyház élete ugyanis kiábrázolja a Krisztust. A Krisztust követő egyház életében a harc (*ecclesia militans*) a keresztyén élet velejárója. A hitvallásokkal kapcsolatban írja Luther: „Nem jó jel az, ha a hívők nem harcolnak az Ördöggel, aki a sarkukat mardossa, ez ugyanis azt jelenti, hogy a sarokmardosó nyugton végezheti a maga dolgát. Am ha nincs nyugalma és ordít, az annak a jele, hogy megtámadták és le fogják győzni. Mert Krisztus támadást indított az ördög háza ellen. Bizony, ha valaki a keresztyén egyházat békességben, kereszt nélkül, eretnekek nélkül, pártoskodók nélkül szeretné látni, annak csalódnia kell. Mert ha ilyennek látod, akkor az bizony az ördög hamis egyháza, s nem pedig a valódi egyház.”

**Az egyház
történetisége**

Luther látta, hogy az egyháznak nemcsak jelene, hanem története is van. Az egyház történetének alapja a Jelenések könyve. Az egyházon belüli harcot Isten és a Sátán harcaként értette, s vallotta, hogy ez a konfliktus csak Krisztus második eljöveteleével ér véget. A Jel 12,7 (Mihály viaskodása a sárkánnyal) alapján írja a következőket: „Ugyanennek a harcnak kell végbemennie e földön a látható egyházban is. Ezt a harcot nem az angyalok vívják, hanem a keresztyének, akik hitükkel Krisztus országának polgárai. Harcolnak pedig az ördöggel, aki a világot elhitei. Nincs a földön más harc, csak ez az egy. E harc fegyvere nem páncél, kard, dárda, puska, vagy testi erő, hanem az ige egyedül.”

Ecclesia abscondita

Az igazi egyház Luther számára mindig rejtett: *ecclesia abscondita*. Isten népe szétszórt polgárság (*deserta civita*), s az egyház elrejtett a kereszt alatt. A Jelenések könyvéhez írt második előszavában írja: „Az egyházhoz értelmekkel nem férközhetsz közel, még ha összes szemüvedet felteszed is. El tudja rejteti az ördög, betemeti botránkozással és meghasonlással, hogy bőven találj rajta botránkoznivalót. S Isten is elrejtheti a gonosztettek és a mindennemű bajok mögé, hogy bolonddá téve magadat hamis ítéletet kiáltasz rá. Mert azt akarja, ne szemekkel, hiteddel fogd fel azt. Mert azt hisszük, amit látunk... Mert önmaga elől is erősen elrejteti a keresztyén, hogy nem látja önnön szentségét és erényességét, hanem csupa hibát és gyalázatot talál magán.”

3. Entosz hümon

Mit jelent, hogy Isten országa bennetek van? Azt, hogy Isten királysága és uralma Jézus Krisztus eljöveteleivel, szolgálatával, kereszthalálával és feltámadásával az emberi szívben nem kevés harc és forradalom árán születhet meg. Keresztségünkkel, lelki újjászületésünkkel Isten népéhez, királyi nemzetiségéhez, az Ő testéhez tartozunk, de a Mester küzdelmét, szenvedését, kereszthordozását az ő egyháza is kiábrázolja. Így, és csakis így osztozhatunk az Ő húsvéti győzelmében.